i specifičnosti (neexistence vidu v neslovanských jazycích),[157] jednak některými dalšími faktory, mezi něž bychom zařadili způsob zpracování aspektu v českých gramatikách a zvláště pak jeho prezentaci v učebních materiálech češtiny pro cizince i následně ve výuce.

Je známou skutečností, že k nepříliš vhodné prezentaci aspektu nemalou měrou přispívá i jeho dosti rozšířená lingvodidaktická „démonizace", tedy případy, kdy vyučující již v úvodu výkladu demotivuje jinojazyčné mluvčí tvrzením, že se slovesnému vidu nikdy dobře nenaučí, kdy se místo zdůraznění jeho nesporných kladů a předností (díky této kategorii může mít čeština velmi jednoduchý systém časů; aspekt navíc velmi sofistikovaně zachycuje děj na minimální ploše) přeceňuje jeho obtížnost, zbytečně se zveličuje nebezpečí a komunikační závažnost případných chyb apod.

Pokud jde o mluvnice českého jazyka tuzemské provenience, nebudeme zde zevrubně posuzovat kvalitu jejich výkladu slovesného vidu, omezíme se na konstatování, že je v nich daná problematika zpracována dostačujícím způsobem pro potřeby českých rodilých mluvčích (byť v žádné z nich nelze uvažovat o vyčerpávající úplnosti – zpravidla kupř. chybí důležitá informace o verbálních substantivech a adjektivech, resp. rezultativních pasivních adjektivech vznikajících adjektivizací příčestí trpného);[158] ovšem pro potřeby prezentace češtiny jako cizího jazyka se stávající pojednání jeví jako vyhovující pouze částečně.

Slovesný vid je v našich gramatikách zachycen v základních rysech, je vystižena jeho podstata (např. Vl. Šmilauer 1972, s. 39, zdařile charakterizuje perfektiva slovy: *„... u nedokonavých sloves si všímáme jen kvality děje, ne však jeho časového ohraničení; u dokonavých se naše pozornost soustřeďuje na jediný bod děje, ať už jde o děj skutečně okamžitý (střelí, bodne, skočí), neb o upření pozornosti k začátku děje (vyběhl, rozplakal se) neb ke konci děje (doběhl, vyplakal se), nebo že shrnujeme začátek i konec v jednotu (proběhl se = dlouho běžel, proplakala celou noc)"*), užití aspektu ale není představeno v celé pestré paletě nejrůznějších možností.[159]

V těchto momentech spatřujeme zásadní potíž – u jinojazyčných mluvčích (s výjimkou Slovanů) totiž nelze spoléhat na jejich jazykové povědomí, na náležitou kvalitu jejich znalosti češtiny, na jejich jazykový cit.

---

157) B. Palek (1989, s. 233) upozorňuje, že se v souvislosti se slovanskými jazyky uvažuje o vidu, zatímco *„v neslovanských jazycích se mluví o aspektu, který je pojat obvykle šířeji: aspekt označuje relativní trvání nebo okamžitost na časové ose a to je zakotveno ve slovech nebo v konstrukcích. Relativností se míní: to, co je objektivně u jednoho slovesa trváním, může být u jiného slovesa okamžitostí a naopak. Mezi aspektové významy bývá zařazována také průběhovost – neprůběhovost (např. v angličtině) a řada dalších významů"*. V naší práci však v souladu s českou lingvistickou tradicí užíváme oba výrazy jako synonymní.

158) Kupř. v Příruční mluvnici češtiny je tato pasáž zpracována v kapitole o slovotvorbě (viz s. 148n., 172). Patří sem četné výpovědi typu *Vadilo mu neustálé přerušování filmu reklamou* (*He didn't like the constant interruptions of the film by advertisements*) x *Došlo k přerušení diplomatických styků mezi oběma zeměmi* (*Diplomatic relations between these countries have been suspended/interrupted*); *Ten přeložený text mi přineste v pondělí* (*Bring me the translated text on Monday*) x *Ten překládaný text je velmi zajímavý* (*The translated text/The text that is beeing translated is very interesting*).

159) Není proto divu, že kupř. mnozí čeští studenti – oboroví bohemisté – nejsou s to pojednat o problematice vidu na odpovídající úrovni obecně, natož pak z hlediska výuky našeho národního jazyka jako jazyka cílového (vycházíme ze zkušeností z výběrového semináře na FF UK „Didaktika češtiny jako cizího jazyka"). V této souvislosti opětovně vyvstává do popředí naléhavá potřeba vypracovat kvalitní mluvnici češtiny pro jinojazyčné mluvčí, mluvnici, která by v sobě harmonicky sladila prvky gramatiky lingvistické i pedagogické (srov. II. kap.).

V této kapitole se soustředíme na základní rysy a tendence zpracování slovesného vidu v učebnicích češtiny pro cizince a z toho vyvodíme důsledky metodického rázu.

□ □ □

Probíráme-li se naším vzorkem učebnic češtiny pro cizince, je možné konstatovat, že jejich autoři přistupují k prezentaci slovesného vidu poměrně dosti brzy, zhruba v první třetině výkladu gramatické látky (od tohoto trendu se odlišuje **CH1**, v níž se aspekt probírá až v poslední lekci prvního dílu).

Pokud jde o úroveň lingvodidaktické prezentace této slovesné kategorie, uvedeme typické případy jejího zpracování.

Za jeden ze základních negativních rysů považujeme **nevhodnou a zavádějící simplifikaci**, vyskytující se v různých podobách, která je jednou z hlavních příčin četných a obtížně odstranitelných nedostatků v ústním i písemném projevu jinojazyčných mluvčích.[160] Často dochází k mylnému ztotožnění nedokonavosti s násobeností, resp. dokonavosti s nenásobeností.

Pokud jde o přiblížení distribuce perfektivních a imperfektivních sloves, bývá poučení příliš obecné, povrchní, bez náležité specifikace a exemplifikace (srov. dále). V učebnicích se velmi často setkáváme s instrukcí (mnohdy jedinou), která charakterizuje rozdíl v jejich užití zhruba těmito slovy: pokud se děj opakuje, užije se sloveso nedokonavé, v opačném případě pak sloveso dokonavé.[161]

Např. v učebnici **I1** (s. 85) se v tomto smyslu uvádí: *„The infinitive of perfective verbs implies the result or the individual action."* Obdobně se vyjadřuje i **G** (s. 51) a **K1** (s. 164): *„... the act or activity is limited (perfective) or unlimited/repeated (imperfective)."*[162]

Při této příležitosti oceňujeme svým způsobem ojedinělé poučení, jež přináší **B1** (s. 444): upozorňuje totiž na důležitou skutečnost, že i dokonavá slovesa mohou vyjadřovat opakované děje (srov. také dále):

„Pokaždé, když chci poslouchat hudbu, zapnu rádio.

The perfective verbs can express REPEATED actions. Here, the forms [...] do NOT mean the future tense. They express a sort of 'general' tense."[163]

---

160) K určité nezbytně nutné kvalitativní i kvantitativní redukci látky musí pochopitelně dojít, v tomto smyslu je nutno brát v úvahu mnohé relevantní faktory (úroveň jazykové, resp. komunikační kompetence mluvčích, jejich komunikační potřeby, cíle kurzu) a další podstatné okolnosti (mluvčí je filolog x nefilolog, Slovan x Neslovan, dospělý x dítě apod.).

161) Jde v podstatě o obdobu situace, kdy se při poučení o užití členu kupř. v angličtině uvádí, že je-li příslušný objekt znám (determinován), volíme člen určitý, je-li dotyčný referent neznámý, blíže neurčený, vybíráme člen neurčitý: podobné pravidlo vcelku dobře poslouží pro elementární „jazykové přežití", avšak již pro mírně pokročilou znalost angličtiny se jeví jako naprosto nedostačující.

162) V tomto případě poukazujeme na jistou nedůslednost výkladu: na s. 96 se prezentuje futurum imperfektivních sloves, pojednání o aspektu (a o příslušném pojmosloví) se ale objevuje až na s. 164.

163) S odpovídající prezentací aspektu se dále setkáváme např. v **N1** (s. 127n.), **A** (s. 164) mimo jiné výstižně konstatuje: *„... They tell us whether this action is regular or repeated and habitual or whether it actually occurs at a given point of time; whether it indicates duration and progress or completion and result. The aspects represent the point of view from which the action is described."*
Podobně prezentuje tuto slovesnou kategorii, resp. jednu z možností užití imperfektiv **H** (s. 153): *„... verbal aspect means the way in which you view the particular act or action. You may view it as ongoing, proceeding before your eyes, or as having been in progress at some time in the past, or due to proceed in the future"*, a přináší zdařile vypracovaný přehled užití nedokonavých a dokonavých sloves s anglickými paralelami.

Mezi další problematické případy patří dosti časté jednostranné (a tak nevhodné) poučení o užití imperfektiv v prézentu, kdy se vůbec neuvažuje o možném ději neaktuálním (kupř. učební materiál **I1**, s. 61, konstatuje: *„The present tense forms of the imperfective verbs express the present, the action that is just now.“*), nebo tvrzení (z komunikačního hlediska diskusní, viz dále): *„Imperfektivum označuje nedokončený děj; perfektivum označuje dokončený děj“* (**CH1**, s. 117).

Dále je třeba připomenout některá **zpracování**, která pokládáme za **neúplná, zavádějící, nesprávná**. Učebnice **I1** např. uvádí, že jsou slovesa pohybu nedokonavá (s. 76), mylně tvrdí (tamtéž):

„The verbs denoting motion are imperfective, but they have separate forms:

INDETERMINE	*DETERMINE*	
Chodit	*jít*	*to go (on foot, to walk)*
Jezdi	*jet*	*to go (using any means of transport)*

Indetermine verbs form compound future tense: budu chodit, budu jezdit, e.g.: Budu chodit do parku. I will go to the park. Často budeme jezdit do Prahy. We will often go to Prague.

The determine verbs have special forms how to express future. [...]“

Adekvátní výklad slovesného vidu rovněž velmi komplikují některé **nesprávné příklady a neadekvátní jinojazyčné ekvivalenty**.

Ve francouzské mutaci učebnice **I1** se kromě jiného pojednává o významu budoucího a minulého času v češtině a o jejich francouzském protějšku (srov. **I2**, s. 85). V případě času budoucího se jako adekvátní paralela českého *udělám* uvádí nesprávně *je ferai*, které odpovídá spíše vyjádření *budu dělat*, a rovněž *je vais faire*, jež ovšem vyjadřuje tzv. blízkou budoucnost, *future proche* (odpovídá zhruba českému *Jdu/Půjdu dělat*), s dovětkem *„accomplissement“*, tedy „dokončení, završení děje“, přičemž se vůbec nezmiňuje náležitý francouzský ekvivalent, *j'aurai fait* (tedy *future antérieur*), doslova „budu mít uděláno“ (srov. anglické *I will have done*).

Rovněž překlad minulého času je v dané učebnici neadekvátní: české vyjádření *dělal jsem* se chybně převádí pomocí složeného minulého času (*passé composé*) jako *j'ai fait*, nikoli odpovídajícím minulým časem průběhovým (*imparfait*): *je faisais* (srov. anglické *I was doing*); spojení *udělal jsem* se překládá francouzským *j'ai fait* (doslova „mám uděláno“), absentuje ovšem další vhodné řešení, a sice užití předminulého času (*plus-que-parfait*): *j'avais fait* – „měl jsem uděláno“ (ponecháváme stranou možné užití literárního času *passé simple* i běžně mluveného *passé surcomposé*).

Setkáváme se také s učebními materiály, které dostatečnou měrou **nepřihlížejí k výchozímu jazyku jinojazyčného mluvčího**. Kupř. učebnice **E3** určená rusky mluvícím prezentuje slovesný vid Slovanům týmž způsobem jako Neslovanům (srov. **E1** a **E2**), což nepokládáme za vhodné (podle našeho názoru je třeba respektovat specifika jednotlivých typů mluvčích, stupeň příbuznosti jazyka výchozího a cílového aj.).

Pokud jde o formální stránku prezentace aspektu, nejčastější problémy (netýká se učebnic **B1**, s. 233n., a **H**, s. 155n.) spatřujeme jak v mnohdy nedostatečném vysvětlení formálních relací mezi imperfektivy a perfektivy (v učebnicích obvykle chybí informace o gramatickém prefixu), kdy je potřeba upozornit na tři základní případy, a to a) na odvozování dokonavých sloves pomocí předpon (tzv. gramatických prefixů,

např. *dělat – udělat*, i předpon jiných, měnících sémantiku bázového verba, např. *dělat – předělat*), b) na případy lišící se v kmeni (např. *koupit > kupovat*) a konečně c) na nepočetné dvojice, jež jsou supletivní (*brát – vzít*; *dít se – stát se* aj.), tak rovněž v nesprávné prezentaci vidových dvojic. Konstatujeme, že rozsah a závažnost pochybení je místy skutečně zarážející (nejčastěji absentuje hojně užívané párové sloveso, popř. je uvedeno jiné, nemluvě o problémech se slovesy obouvidovými).

Uvedeme několik příkladů. Učebnice **K1** (s. 167) považuje za vidovou dvojici *začít – začnout*, *jíst – sníst* (chybí *najíst se*), sloveso *spát* (s. 82) prezentuje jako nepárové (nezmiňuje perfektivum *vyspat se*) aj. Podobně **C** neuvádí perfektivní protějšky např. ke slovesům *rozumět*, *věřit* (s. 35), *opakovat* (s. 46), *zpívat* (s. 132) atd. Celou sérii chybných příkladů (počítají se na desítky) nalézáme v **J3** (s. 164n.). Učebnice **M** (s. 253) uvádí jako základní téměř okazionální tvar *zamilovávat se*, nikoli *zamilovat se*, které se často cituje jako příklad perfektiva tantum. **L** na s. 109 zařazuje mezi perfektiva tantum sloveso *dovést (= umět)*, to se však na s. 140 označuje jako nedokonavé, atd.

Na druhé straně je třeba připomenout důkladný výklad významu slovesných prefixů v učebnicích **A**, **B1**, **L**, **N1**, **N2**, **O1** a z komunikačního hlediska relevantní informaci, že kategorie vidu není vlastní pouze slovesům, nýbrž také verbálním substantivům a adjektivům (**F** jako příklad uvádí přídavná jména typu *psaný* x *napsaný*, viz s. 273; **H**, s. 281, pak spojení typu *kupovaný chleba* x *koupený chleba*, *kradené věci* x *ukradené věci*; **N1**, s. 127, a **N3**, s. 654, prezentují verbální substantiva i adjektiva: *posílání* x *poslání*; *posílaný* x *poslaný*). **O1** (s. 313) jako jediná poukazuje na význam užití záporného imperativu typu *Nekupte to! You can't not buy it! / It would be foolish not to buy it!*, **L** (s. 88) v souvislosti s užitím zákazu u perfektiv informuje o možném odstínu varování, důrazného upozornění: *Verunko, nevyplaš tu veverku! Verunko, nešlápni na tu fialku!* (Viz také dále.)

□ □ □

Zhodnotíme-li lingvodidaktickou prezentaci aspektu v učebnicích češtiny pro cizince, můžeme konstatovat, že její úroveň není většinou uspokojivá. Jde totiž zpravidla o poučení dosti obecné a simplifikované (v některých případech dokonce nevhodné, zavádějící či chybné), bez náležité specifikace frekventovaných případů užití imperfektivních a perfektivních sloves. Značné nedostatky nalézáme i ve výkladu vidových dvojic.

□ □ □

Máme-li na zřeteli, aby jinojazyční mluvčí úspěšně zvladli kategorii slovesného vidu, je nutné, aby o něm bylo pojednáno přehledným, komplexním (poučení musí pokrýt celou škálu bázových případů) a srozumitelným způsobem s důrazem na maximální názornost a explicitnost výkladu (viz dále) i s ohledem na náležitou využitelnost prezentovaných lingvodidaktických poznatků a doporučení v komunikační praxi.[164)]

[164)] Podle našeho názoru je při výkladu vhodné zdůrazňovat, že neexistence této kategorie v četných jazycích neznamená, že by tyto jazykové kódy byly ve srovnání s češtinou méně vyspělé a propracované, že by tím utrpěly jejich vyjadřovací možnosti – naopak: náležitým překladem jednotlivých případů lze

Pokusíme se při této příležitosti uvést vybrané příklady užití imperfektivních a perfektivních sloves, které lze použít při výkladu tohoto jevu pro pokročilejší bohemisty (pro méně vyspělé mluvčí je možné z níže uvedených případů vybrat podle vlastního uvážení vyučujícího ty nejtypičtější).

Pro počáteční představu o povaze nedokonavých a dokonavých sloves se dobře osvědčuje příměr, s nímž přišli I. Poldauf a K. Šprunk (1968). Podle jejich názoru imperfektivní sloveso děj „filmuje" (zaměřuje se na procesuální charakter děje, na jeho průběhovost, neukončenost, trvání, na směřování děje k dosažení jistého cíle – velmi dobře tu korespondují průběhové tvary sloves v angličtině, srov. *I was doing*; *I am doing*; *I have been doing*; *I will be doing*),[165] zatímco perfektivní sloveso děj „fotografuje" (děj je tak „shrnut", „kondenzován", završen, vyčerpán, časově ohraničen, dále už neprobíhá).

Rozdíl v prezentování děje lze jinojazyčnému mluvčímu názorně ukázat např. na následujících příkladech:

A. Odjíždíte na týdenní služební cestu a řeknete svému partnerovi: a) *Každý den ti budu psát dopis* (*I will write/I will be writing you (a letter) every day*); b) *Každý den ti napíšu dopis* (*Every day I will write you a letter*).

Kolik dopisů v tom kterém případě napíšete? V prvním případě nemusí být počet dopisů zřejmý, hovoříte o činnosti, nikoli o jejím rezultátu – je např. možné, že bude napsána pouze část jednoho dlouhého dopisu. Ve druhém případě však máte na mysli výsledek dané činnosti – napíšete jeden dopis denně.

B. Dotyční někomu oznamují: a) *Zítra odpoledne si koupíme televizi* (*We will buy/we're byuing/we're going to buy a TV set tomorrow*); b) *Zítra odpoledne budeme kupovat televizi* (*We will go/be shopping for a new TV set tomorrow*).

Jak z výpovědí vyplývá, v první alternativě si jsou mluvčí jisti, že televizor koupí (mají už vybranou značku, akceptují cenu atd.), zatímco v druhém případě o výsledku nemluví, není zřejmé, zda se majiteli nového televizního přijímače skutečně stanou (je např. možné, že jej budou teprve vybírat).

C. Mluvčí vám sdělí: a) *Přeložila jsem ten text za týden* (*I have translated the text in a week*); b) *Překládala jsem ten text týden* (*It took me a week to translate the text* – tato varianta může být použita i v předchozím případě; *I was/I have been translating the text for a week*).

V první variantě dotyčná osoba konstatuje (prosté) vykonání děje v určitém časovém rámci (splnění cíle, úkolu apod.). Druhá výpověď ovšem nabízí více možných interpretací – mluvčí může s určitým úmyslem zdůrazňovat trvání děje (poukazem na časovou náročnost např. hodlá získat větší honorář). Může se ale rovněž stát, že jí jde o akcentování trvání děje a o jeho nedokončení aj.

Přejděme nyní k vybraným bázovým případům užití aspektu – jednotlivé případy uplatnění nedokonavých a dokonavých sloves se místy mohou částečně překrývat a být

---

názorně dokumentovat, že i takové jazyky mohou podobné významy vcelku úspěšně ztvárnit, ovšem jiným způsobem, a to kombinací prostředků morfologických, syntaktických i lexikálních. V této souvislosti připomínáme známý Skaličkův výrok, že jazyky jsou různé pokusy o řešení téhož problému.

165) Ani tento přístup však nelze aplikovat automaticky: v učebnici **H** (s. 153) se kromě jiného uvádějí následující příklady: *„Zpíval při práci. He sang as he worked. Zpíval ve vaně. He used to sing in the bath."*

poněkud schematické („školské"), z lingvodidaktického hlediska je to však do značné míry nevyhnutelné.

Nedokonavá slovesa (na rozdíl od perfektivních sloves nepříznaková) se v češtině užívají zejména v následujících situacích:

1. Vyjadřuje se jimi velmi často tzv. **aktuální prézens**, např. *Alena se dnes učí německy* (*Alena is learning German today*). Jde o typickou vlastnost imperfektiv, perfektiva tuto schopnost nemají, zachycují ukončení děje v minulosti a v budoucnosti.

2. Jak uvádí V. Mathesius (1947, s. 195), imperfektivní slovesa mohou plnit určitou **aktualizující roli** (jde o jistou „dramatickou aktualizaci"), kterou ilustruje následujícím příkladem: *Pamatuji se, že jsem mu tu knihu půjčil* x *půjčoval* (*I remember I lent him the book* x *I remember lending him the book*; *I see myself handing him the book*).

Mathesius provází příklad tímto komentářem (tamtéž): *„Toto půjčení knihy je však jednou pojato jako holá skutečnost patřící minulosti, po druhé však jako aktuální výjev z minulosti, který mluvčí takřka ještě vidí před očima."*

3. Nedokonavých sloves se mnohdy užívá pro **vyjádření dějů neaktuálních** (časově nezařazených, neprobíhajících v okamžiku promluvy, viz rovněž dále) – poukazuje se tím na jejich obvyklost, pravidelnost aj., viz tyto příklady: *Alena se učí německy* (*Alena studies German*); *Když se učí, pije kávu* (*When he studies, he drinks coffee*; *He usually drinks coffee when/while studying*); *Ráda cestuje* (*She likes to travel*); atd.

4. Další jejich vlastností je vyjádření jisté **dovednosti, schopnosti**, např. *Mluvíme dobře francouzsky* (*We speak French well*); *Výborně vaří* (*She cooks wery well*; *She is a great cook*); aj.

Řekneme-li však kupř. *Přeloží / Překládá i obtížné texty*, máme v prvním případě na zřeteli především určitou schopnost dotyčné osoby (*He can even translate difficult professional texts*), kdežto druhá možnost poukazuje spíše na **uzuální charakter** příslušného **děje** (*He even translates difficult professional texts*).

5. Pomocí nedokonavého slovesa se vyjadřuje **záměr, cíl, úmysl** – viz výpovědi typu *Bratr hledá* (= *chce najít*) *větší byt* (*My brother has been looking for a bigger flat*).

6. Imperfektivum v kombinaci s perfektivem zachycuje **průsečík dějů, protnutí jednoho děje druhým** – děj znázorněný slovesem nedokonavým právě probíhá, děj vyjádřený slovesem dokonavým do něj vstupuje (přerušuje ho): *Když jsem se díval na televizi, zazvonil telefon* (*While I was watching TV, the phone rang*).

7. Prostřednictvím nedokonavých sloves se zachycují **paralelní děje**, a to v minulosti, v přítomnosti i v budoucnosti, např.: *Když jsem snídal, poslouchal jsem rádio* (*When I was having breakfast, I was listening to the radio*).

Naopak užitím sloves dokonavých se vyjádří posloupnost po sobě jdoucích ukončených dějů, např. *Dopil kávu, zaplatil, oblékl si kabát a odešel* (*He finished his coffee, paid his bill, put his coat on and left*).

8. Nedokonavé sloveso líčí **děj rozvláčný, pomalý** (v těchto případech lze mnohdy doplnit adverbium *dlouho* nebo *pomalu*), kupř. *Každé ráno vstávám v 7 hodin* (*I get up at 7 o'clock every day*).

Párové perfektivum by naopak implikovalo děj spíše rychlý, dynamický, realizovaný v kratším časovém úseku: *Každý den vstanu v 7 hodin, nasnídám se a pospíchám na autobus* (*Every day I get up at 7 o'clock, have a breakfast and hurry to catch the bus/hurry to the bus stop*). Srovnej též obdobný případ: *Budu na tebe čekat před fakul-*

tou x *Čekám na tebe před fakultou* (*I will be waiting for you in front of the Faculty* x *I will wait for you in front of the Faculty*).

9. Je známou (a pro rodilé mluvčí samozřejmou) skutečností, že se v běžném hovoru mnohdy užívá imperfektiv i pro **vyjádření dějů ukončených**,[166] kdy je **výsledek zřejmý z kontextu, ze situace** (odtud jejich nepříznakovost), viz např. výpověď *Ten obraz maloval slavný malíř* (*That picture was drawn by a famous painter*).

Velmi často jde o **případy zjišťování autorství**, srov. vyjádření typu *Kdo psal ten dopis?* (*Who wrote that letter?*); *Kdo šil ty šaty?* (*Who made that dress?*) apod.

Je třeba si však uvědomit, že obsahuje-li výpověď jistou **specifikaci děje**, je nutné užít slovesa dokonavého: *Kdo tak krásně napsal ten dopis?* (*Who wrote such a beautiful letter?*).

10. Imperfektiva se často užívají[167] při **vyjádření zákazu** (záporný imperativ), mluvčí totiž zpravidla požaduje, aby zákaz platil stále (popř. dlouho). Naopak v **rozkazech** (kladný imperativ) dominují slovesa perfektivní (mluvčí požaduje dosažení rezultátu děje), viz výpovědi typu *Neříkej to!* (*Don't say it!*) x *Řekni to!* (*Say it!*); *Nekupuj to!* (*Don't buy it!*) x *Kup to!* (*Buy it!*); aj.

Jde ovšem pouze o tendenci, byť dosti výraznou, nikoli o pravidlo s absolutní platností.

V následující výpovědi signalizuje perfektivum požadavek docílení požadovaného stavu a imperfektivum následně obrací pozornost ke způsobu realizace děje: *Přelož ten text, ale překládej ho pečlivě!* (*Translate the text, but translate it with care!*).

11. Jiná je situace, v níž jde o vyjádření **výzvy** (užívá se nedokonavé sloveso): *Pozor, nevyhazuj ty knihy!* (*Careful/Wait, don't throw those books away!*). V podobných případech se jedná o ukončení, event. o přerušení již probíhající akce (viz M. Šára a kol. 2001).

Má-li ovšem mluvčí v úmyslu vyjádřit **varování**, užije slovesa dokonavého: *Pozor, nevyhoď ty knihy!* (*Be careful not to throw those books away!*). V takovém případě nežádoucí aktivita doposud nenastala (srov. analogické případy jako *Pozor, nespadni do té jámy!* (*Careful/Watch out, don't fall into that ditch!*), *Pozor, neřízni se o ten nůž!* (*Be careful, don't cut yourself with that knife!*) apod.

12. Nedokonavá slovesa mohou naznačovat, že si mluvčí **není** nebo **nemusí být jist výsledkem** (úspěšným završením) **děje**, srov. např. konstatování *Zítra dělám zkoušku z morfologie* (*I (will) take/I am taking/I have a morphology exam tomorrow*).

13. Imperfektiva mohou zachycovat **rozložitelnost, rozčlenitelnost činnosti na jisté části, fáze**: *Budete si brát ještě něco k jídlu?* (*Will you be having anything else to eat?*).

---

166) V Příruční mluvnici češtiny (s. 318) se v této souvislosti poznamenává: „*Nedokonavá slovesa – imperfektiva – vyjadřují volný vztah k završenosti děje, umožňují vyjádřit členění děje, mají obecnější platnost než slovesa dokonavá.* [...] *Z toho plyne možnost použít jich i v situacích, kdy je evidentně děj završen a komunikační důraz je na jiné složce děje, např. na původci, místě a jiných okolnostech.*"

167) Jejich distribuce je ovšem nepoměrně bohatší: může se jimi vyjadřovat netrpělivá pobídka (*Tak skákej! – Come on – jump! Jump now!*), požadavek opakované realizace děje (*Z tábora nám piš! – Write us from the camp!*), napomenutí (*No tak dávej přece pozor! – Come on – pay attention!*) apod. Specifické je rovněž užití negace u některých perfektiv s významem „nezbývá než danou aktivitu uskutečnit", viz případy typu *No nekup to za tak skvělou cenu! – It would be foolish not to buy it for such a great price! You can't not buy it for such a great price!*; *No nedej mu v takové chvíli pár facek! – Wouldn't you slap him in such a situation? How can you not to slap him in such a situation?* apod.

Užití perfektiva by naopak pojímalo příslušnou **akci jako celek**, akci jako takovou: *Vezmete si ještě něco k jídlu?* (*Will you have anything else to eat?*). (Viz blíže M. Šára a kol. 2001.)

14. Nedokonavých sloves se užívá po **fázových slovesech začít – začínat, přestat – přestávat**: *Začíná psát* (*She starts to write/writing*); *Přestává pršet* (*It stops raining*) atd.; naopak perfektiva se uplatňují po **časové spojce až**: *Až napíšu úkol, půjdu ven* (*When/After I finish my homework, I will go out*).

15. S imperfektivy se často setkáváme, ptáme-li se na **nějakou zkušenost**: *Četl jsi (někdy) Kunderu?* (*Have you ever read (any) Kundera/any book by Kundera?*); *Pil jsi (někdy) ledové víno?* (*Have you ever tried/tasted ice wine?*). Avšak i v tomto případě povaha řady jevů vyžaduje užití perfektiv: *Už ses s ním někdy setkal?* (*Have you ever met him?*); *Navštívil jsi někdy Prahu?* (*Have you ever visited Prague/been to Prague?*) apod.

Pokud jde o užití **sloves perfektivních**, lze – kromě výše uvedených případů – uvažovat ještě o následujících situacích:

A. Perfektiva vyjadřují **děj nechtěný**, **spontánní**, **samovolný**, srov. výpovědi jako *Tady vždycky uklouznu a upadnu* (*I always slip and fall down here*); *Pokaždé když ji uvidím, zčervenám* (*Everytime I see her, I blush/I turn red*); *Vždycky když ho potká, naštve se* (*Everytime he sees/meets him, he gets angry/upset*).

B. Dokonavých sloves se rovněž užívá pro vyjádření kontextově vázané **neschopnosti**, **nezpůsobilosti**, viz četné výpovědi typu *Bez slovníku nic nepřeloží* (*He can never translate anything without a dictionary*); *Sama si nic neuvaří* (*She cannot cook*); *Neumí si ani uklidit* (*He cannot even clean up for himself*).

C. Další možné užití dokonavých sloves přibližuje I. Poldauf a K. Šprunk (1968, s. 214) slovy: „*Když jsou ve větě vyjádřeny okolnosti, které se opakují, vyjadřuje se děj,* ***který se dostavuje v každém jednotlivém případě, jako děj jeden*** (*sloveso dokonavé*), *třebas při více případech se také dostaví víckrát. Nejčastěji je to při větách s kdykoli nebo pokaždé, když: Kdykoli potřebuju světlo, otočím vypínačem. Pokaždé když se ptal, odpověděl jsem mu.*" V této souvislosti lze uvažovat i o uplatnění distributiv (posbírat, pootvírat, pozamykat aj.).

□ □ □

Lingvodidaktická problematika prezentace slovesného vidu v oblasti češtiny jako cizího jazyka je velmi složitá a vyžaduje pro potřeby jinojazyčných bohemistů další podrobnější zpracování. Vítaným přínosem zcela jistě budou i poznatky z korpusového zpracování našeho národního jazyka.[168]

10. Zpracování rozkazovacího způsobu v učebnicích češtiny pro cizince

Náležité zvládnutí imperativu je z komunikačního hlediska dosti důležité, protože jeho užití je, zejména v podmínkách běžné každodenní komunikace, velmi frekventované.

Podle našich zkušeností se jeví jako optimální zařadit tuto slovesnou kategorii po probrání čtyř základních slovesných tříd (viz výše), neboť při tradičním „učebnico-

---

168) V současnosti se např. stále častěji setkáváme s výpověďmi jako *Nebudu tam trefit*; *Budeme se soustředit* aj.